

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1101285/1

בבית הדין הרבני האזורי אשקלון

לפני כבוד הדיינים:

הרב ישי בוכריס, הרב שמעון לביא, הרב דניאל כ"ץ

התובע: פלוני

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אופק בלאיש)

הנדון: היתר אישה שנייה כשנכרת לאישה הראשונה חלק ממוחה

פסק דין

בפני ביה"ד הופיעו המבקשים.

בני הזוג הם גרי צדק כעשר שנים מקהילת בני מנשה. הם נישאו עוד בטרם הגיור, והמשיכו בחיי הנישואים לאחר מכן. יש להם שני ילדים קטינים, בן ובת, שאחד מהם נולד לפני הגיור.

לפני כארבע שנים האישה עברה ניתוחי ראש קשים עקב גידולים סרטניים, בניתוחים אלו הוסר חלק משמעותי ממוחה. בביה"ד הוצגו מסמכים רפואיים המעידים על מצבה הרפואי.

מאז הניתוחים הללו היא לא מתקשרת כאחד האדם, איבדה את זיכרונה, ומתפקדת בצורה מינימאלית ביותר. מדובר בכריתה ועל כן הנזקים הם בלתי הפיכים.

האישה מוכרת בביטוח לאומי, וזכאית לקצבת נכות גבוהה עקב מצבה הקשה.

האישה הופיעה בביה"ד, וגם ביה"ד נוכח לדעת שלא ניתן לנהל איתה שיחה, היא אינה זוכרת שמות, אינה מסוגלת לומר דבר, וכמעט אינה עונה תשובות לשאלות שנשאלה מלבד "כן" ו"לא", וקשה לדעת בוודאות האם היא מבינה את הדברים.

מצבה הרפואי של האישה הועמד במבחן גם בבית המשפט. גם שם נוכחו לדעת כי האישה מוגבלת מאוד, ומשום כך מינו את בעלה כאפוטרופוס לגופה ולממונה.

ביה"ד הורה למנות לאישה אפוטרופוס לדין מטעם הסיוע המשפטי, ואכן מונה לה עו"ד.

הבעל מבקש לישא אישה שנייה, לדבריו הוא חי בבדידות, אין לו אפשרות לקיים חיי משפחה עם האישה במצב הזה ולגדל את ילדיהם הקטנים, והוא זקוק לחיי משפחה כדרך כל אדם.

לדבריו מצבה הכלכלי של האישה טוב, האישה זכאית קצבה מביטוח לאומי עקב נכותה שמכסה את הוצאותיה, ואמו של הבעל היא זו שמטפלת בה בעיקר, כפי מנהגם של קהילת בני מנשה שעם הנישואין האישה מצטרפת למשפחת הבעל והם אחראים עליה.

הבעל מבקש שהאישה תמשיך לגור בבית ששייך למשפחתו, תישאר בטיפול של אמו, תהיה בקשר עם ילדיהם והוא יישא אישה נוספת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוה"ד שמייצג את האישה עמד גם הוא על מצבה הקשה של האישה ועל כך שלא ניתן ליצור איתה קשר של ממש, והסכים למתן היתר במקביל להסדר שיבטיח את טובת האישה.

דיון והכרעה

המניעה לישא אישה שנייה נובעת מכמה מקורות: חרם דרבנו גרשום (להלן: חדר"ג), שבועה לאלו שנשבעו על כך, מנהג ותקנות הרה"ר. במקרה דנן בכתובת בני הזוג לא נכתבה שבועה, לא נעסוק בה אפוא.

חדר"ג, מקורו בקהילות אשכנז, והרמ"א עצמו כבר הכריע (אה"ע סימן א סעיף י) שיש מקרים יוצאים מן הכלל ובהם "במקום שאין הראשונה בת גירושין, כגון שנשתתת... יש להקל להתיר לו לישא אחרת".

בנותן טעם הוא לצטט מתשובת הרשב"א המלאה שהיא מקור דברי הרמ"א (הוזכרה בקיצור במהרי"ק שורש קא ובדרכי משה אה"ע סימן א סעיף ט, אולם נדפסה במלואה לראשונה על ידי רש"ז הבלין בשנתון המשפט העברי ב, עמ' 230 ושוב בקובץ אורייתא טו ומשם בשו"ת הרשב"א החדשות קנז). השואל מתאר שאשתו "הולל שכלה ודעתה נסכל ואין בה דעה להרע או להיטיב", ושואל האם לחשוש לחדר"ג, והרשב"א משיב:

תקנת רבינו גרשום ז"ל לא ראיתה ולא פשטה בכל ארצותינו ובגלילותינו. והדעת נותנת שהרב לא עשה תקנתו לחלוטין בכל הנשים ובכל המגרשים. שלא עשה אלא לגדור בפני הפריצים וההוללים המתעללים בנשים לגרש שלא כראוי, אבל לא עלה על דעתו שתתפשט תקנתו אפילו באותן שאמרו חכמים שיוצאות שלא בכתובה, כגון עוברת על דת וחברותיה השנויות בפרק המדיר, ואפילו זנתה בפניו, ושלא יוציא אישה הרעה מתוך ביתו... וכן מה שאמרו בפרק המדיר שכופין להוציא ואפילו בשוטי, ואפילו אמרה דיירנא ניהליה בסהדיה לא שבקינן לה כדאמרינן התם. וכן במי ששהתה עשר שנים ולא ילדה, שכופין אותו לישא אישה אחרת כדי שלא יבטל. היאמר אותו צדיק שלא יקיים שום איש משום אישה כאילו לגרש או לישא אישה אחרת עמה? זה אינו עולה על דעת שיגזור הרב כן. ועוד שהיא גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ועוד אפילו היו לו ממנה זכר ונקבה כדעת בית הלל, אסור הוא לעמוד בלא אישה, שאפילו נצל מעבירה מהרהור עבירה לא ינצל... ומכלל דברים אלו כלן, נראה לי שלא עשה אותו צדיק תקנה זו אלא מפני הפריצים ההוללים שתולים מעשיהם בדברים בטלים, אבל באלו שאמרנו שהוא מן הדין ומן החיוב לגרש או לישא אחרת, בזה לא גזר הרב. ואפילו היתה אותה תקנה עולמית, כל שכן ששמענו שלא גזר אלא לזמן ידוע, והוא לסוף האלף החמשית. ולפיכך לפי מה שיראוני עיני לדון בדבר ואמד הדעת בגזירת הרב לא פשטה הגזירה בכל מה שאמרנו, ושלא הייתה כוונת אותו צדיק לכך, ומותר אתה.

הרי שדבריו ברור מיללו שיש להתיר באישה במצב שכזה, ואין זה מתקבל על הדעת שייאסר הדבר אפילו אם כבר קיימו מצוות פריה ורביה.

אומנם המהרש"ל בתשובה (סה) החמיר בעניין זה, ולדבריו כדאי שאיש אחד ייפגע ובלבד שתוקף התקנה תישאר בעוצמתה המרובה, וזו לשונו: "מוטב להפסיד נפש אחד (כך במקור) מלעשות קלקול לדורות הבאים".

אולם כבר פשטה הוראה כרמ"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהגדרת אישה שנשתטת האריכו הפוסקים, וקבעו שהכוונה למציאות שבה האישה אינה מסוגלת לתפקד. כפי שכתב הפתחי תשובה (אה"ע סימן א ס"ק טז) בשם ה"בנין עולם" (אה"ע ג) שאותו הוא מצטט מכתב יד המחבר:

ובתשו' כ"י מכבוד הרב הגאון מהר"י אייזיק ז"ל אב"ד דק"ק טיקטין ראיתי שחקר בזה באיזו גדר שטות דברו להתיר כאן והעלה דבענין זה בודאי יכולים לסמוך על דעת הרמב"ם שהביא הב"י בסי' קכ"א דל"ד באותם הסימנים שהוזכר בש"ס אלא ה"ה שאר דברים מה שעושה דרך שטות ודבר זה תלוי לפי ראות עיני ב"ד.

וכן כתב בשו"ת דברי חיים (חלק ב סימן מא, ציון באוצר הפוסקים סימן א סעיף י וסימן עב סעיף א, וראה עוד מקורות המצוינים שם).

הרי שבית הדין יכול לקבוע לפי מצב האישה האם יש לבעל אפשרות להמשיך ולחיות איתה, ואין ההיתר נדרש לעמוד דווקא בהגדרת "שוטה" כפי שמופיעה בתחומי הלכה אחרים. בנוסף, מדגיש מרן הראשון לציון הגר"ע יוסף זצ"ל בחיבורו "יביע אומר" (חלק ז אה"ע סימן ב אות ד) שאין גם צורך באבחנה רפואית שתקבע את סיכויי ההחלמה, כי אם בית הדין נדרש להעריך את המצב לפי הנתונים הנראים לעיניו:

וראיתי לכמה רבנים בבתי הדין בישראל שאינם נותנים היתר נשואין אפילו למי שאשתו נשתטת [...] עד שיקבלו חוות דעת מרופאים שאין תרופה למכתה, ובאמת שאין הדין כן, שאפילו לאשכנזים שקבלו חרם רגמ"ה כל ששהה עמה שנה או יותר בטיפול ברפואות ואישפוז בבית חולים, וטוען שקשה לו לסבול בלי אישה יותר, יכולים להתיר לו לישא אישה אחרת, וכמ"ש הגאון מליובאוויטש בשו"ת צמח צדק חאה"ע"ז סימן א', שמה שיש רוצים להחמיר בנשתטת, שאפילו ישיג הבעל היתר ממאה רבנים, לא יתירו לו לישא אישה אחרת, עד שיתברר לפני ב"ד שלא יועילו לה רפואות תעלה, דבר זה אינו נראה לי כלל. שמאחר שזה כשנה ומחצה שאינה ברעתה אם טוען שאי אפשר לו להמתין יותר, יש להתיר לו ע"י מאה רבנים לישא אישה אחרת, אע"פ שאפשר שאשתו הראשונה תתרפא לאחר מכן. וגדולה מזו כתב בשו"ת הריב"ש סימן קכ"ז וכו'. ע"ש, והניף ידו שנית שם סימן ב' וז"ל, ומה שכתבו הרבנים שאין לבעל לישא אישה אחרת עד שיתברר לפני בית דין מומחים וכשרים שלא יועילו לה רפואות תעלה, ושאי אפשר לבן דעת לדור עמה, אין לדבריהם שורש ועיקר כלל וכלל שהפוסקים כתבו סתם נשתטת ולא הטילו תנאים שהטילו הם, ועוד, שהרי הבית שמואל סוף סימן ע"ט כתב, שאם ראה הבעל שהחולי של אשתו ארוך אפילו בזמן הזה דאיכא חרם רגמ"ה יש לומר שיכול לגרשה. ואע"פ שבודאי אפשר שתתרפא. ובנשתטת בוודאי שאין שום ספק שאם החולי ארוך יוכל לישא אישה אחרת ואפילו אם אפשר שתתרפא אחר כך, מ"מ אין מחייבים אותו להמתין עוד, אי אפשר להכריחו להמתין יותר, שזוהי חומרא בלי טעם וכו', ע"ש.

בנוסף, יש לציין לתקופה הארוכה שחלפה מאז פרוץ המחלה. רבים מהפוסקים הדגישו שיש צורך בתקופה של שנה או שנתיים לצורך אימות מצבה של האישה (ראה אוצר הפוסקים חלק א סימן י סעיף יא). בנידון דידן כבר חלפו כארבע שנים.

במקרה של היתר חדר"ג יש תנאים נוספים להיתר, כפי שהאריכו הפוסקים (ראה בית שמואל סימן א ס"ק כג ועוד) שיש צורך בהיתר מאה רבנים והשלשת גט וכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנידון דידן מדובר בגרי צדק ההולכים כמנהג יהדות ספרד, ולכן לפי המקובל בפוסקים (שדי חמד מערכת אישות סימן ב אות ז ובשו"ת יביע אומר הנ"ל) אין צורך בהיתר מאה רבנים אלא די בהיתר בית דין.

מנהג ותקנה

השולחן ערוך (סימן א סעיף ט) כבר קובע על פי דברי הריטב"א (יבמות מד ע"א) ונימוקי יוסף (שם) שאם יש מנהג שלא לישא אישה שנייה הוא מחייב, והלכה זו אינה תלויה בקהילות אשכנז דווקא.

בנוסף, מנהג זה נתקבל גם בתקנות הרבנות הראשית (תש"י). להלן נוסח התקנה (מצוטט ממאמרו של השופט ד"ר יצחק קיסטר, תורה שבעל פה יב, עמ' נז):

ב) אסור לאיש ואישה מישראל לארס או להתארס עם אישה שנייה על אשתו הראשונה, אם לא בהיתר נישואין מאושר בחתימת הרבנים הראשיים לישראל.

והנה, בדיקת המנהג הנהוג בקהילות ספרד הראתה שלא נהגו במקום שיש עילה של ממש לישא אישה שנייה לאסור זאת.

כבר האריך בזה הבית יוסף (בתשובותיו שו"ת סי' יד) ועמו סיעת חכמים גדולה, המבי"ט ומהר"ם אלשיך ועוד, ולדבריהם יש להקל במקום הצורך. לפי טענתם חדר"ג כבר אינו נוהג בעת הזו, ואם כך יסוד האיסור הוא רק המנהג.

וראה בנוסף מה שכתב בן דורם הצעיר מהם, המהרי"ט צהלון (החדשות מח), לחזק את המתירים חדר"ג בנשתטית, ובתוך דבריו פשיטא ליה שלא חלה השבועה במקרה כזה שלא לישא אישה אחרת, ובוודאי שאין בזה מנהג.

וכן ראה התייחסותו של רבי מאיר גאויזון (בתשובותיו סימן סה), מחכמי מצרים בתקופה זו, למקרה זה תוך ציון שיש נסיבות מיוחדות המתירות.

וראה במהרשד"ם (אה"ע קצח) אשר מתייחס למנהג שלא לישא שתי נשים, ומעיד על קיומו בעירו, שאלוניקי, ועם זאת מתיר במקום הצורך נישואין לאישה שנייה (שם קכ).

נציין גם לפסקיהם של חכמי מרוקו, אשר עשו מחד גיסא תקנות בעניין זה האוסרות על נשיאת אישה שנייה, ומאידך גיסא הקלו במקום הצורך ובמקום החולי והאונס של האישה. התקנות, שייתכן והן קדומות משנת שנ"ב (1592), מובאות בספר כרם חמר (חלק ב עמ' לו ושוב קיצורן בספר תורות אמת דף פג ע"א וכן ראה בנספחות לספר תחוקה לישראל של הגרי"א הרצוג חלק ב) ועניינן מפורט בחיבוריהם הרבים של חכמי המערב, נציין לדבריו של חד מגדולי הפוסקים הגאון רבי יעקב בירדוגו זצ"ל בעל "שופריה דיעקב" (אה"ע סימנים סד-עב, המחבר נפטר בשנת תר"ג), ושוב אצל נינו הגאון רבי יהושע בירדוגו זצ"ל ראב"ד מקנס (בתשובות רבות המפוזרות בחיבורו שו"ת בית דינו של יהושע) וקצר המצע מהשתרע, וראה גם אצל רבה של ירושלים הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (חלק א אה"ע כא).

ראה עוד כמה מהיתריהם המפורטים והמנומקים של בתי הדין הרבניים בדורנו: ביה"ד נתניה (תיק 1027061/1) בהרכב הרה"ג הרב מיכאל עמוס, הרב שניאור פרדס והרב אריאל ינאי שהתירו לזוג בני עדות המזרח בלא השלשת גט וכתובה במקרה בו האישה חולה במחלה קשה וחשוכת מרפא. וכן ראה היתרים נוספים שפורסמו בביה"ד בטבריה (תיק 1020835) בהרכב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרה"ג הרב אוריאל לביא, הרב חיים בזק והרב יוסף יגודה, ובביה"ד בחיפה (586335/2) בהרכב הרה"ג הרב ישראל שחור, הרב דניאל אדרי והרב יצחק אושינסקי, שהתירו אישה שנייה בזוג בני עדות המזרח, אולם רק לאחר השלשת גט וכתובה.

בעניין התקנה שתיקנה הרבנות הראשית לישראל, נראה שאינה באה לחדש איסור נוסף וחמור יותר ממה שהיה קודם לכן, שהרי ניתן פתח להיתר לפי חתימת הרבנים הראשיים. ואף שלא נתפרטו הסיבות להיתר, מסתבר שאלו נקבעות לפי המקובל בפסיקה מקדמת דנא. וראה מה שהאריך בזה ובכיוצא בזה בשו"ת יביע אומר (חלק ז אה"ע ב ו-ה, וכן חלק י אה"ע א).

מסקנה

בעניין השלשת גט וכתובה, כאמור, מצינו דעות חלוקות, אולם נראה שאם ישנה מחלוקת היא מצומצמת מאוד, כיון שהכול מודים שמעיקר הדין אין צורך להתנות היתר לאישה שניה בכך. אולם כיוון שיש פוסקים הסבורים כך, כאשר הדבר אפשרי בקל ואינו מכביד על הבעל יתר על המידה כך יש לנקוט.

בנידון דידן מדובר בכתובה בסך של 18,000 ₪ בלבד, מה עוד שבית הדין יאפשר השארת המחאה החתומה על ידי הבעל (בלא תאריך להמחאה) כך שלא יהווה הדבר מעמסה על הבעל כלל. גם בעניין השלשת הגט אין כל פקפוק, מכיוון שאין ספק כי הבעל לא ימשיך להתגורר בבית אחד עם האישה.

לנוכח זאת נראה בעליל שיש להתיר את נישואי אישה שנייה ללא היתר מאה רבנים והשלשת גט וכתובה, אולם למעלה מן הצורך ובכדי לצאת ידי חובת כל השיטות יסדיר ביה"ד השלשת גט, ויבטיח באמצעים המתאימים לפי שיקול דעת ביה"ד עיקול לצורך תשלום כתובת האישה אם זו תידרש בעתיד, ובכך יותרו הנישואין בשופי.

יש להעביר את ההחלטה לאישורו של כבוד נשיא בית הדין הגדול הראשון לציון הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א.

לאחר קבלת האישור יידרש הבעל להסדיר בבית המשפט את החלפתו כאפוטרופוס של האישה באדם אחר. אפשר שהוא יהא אחד מבני משפחתו, כולל אמו.

לאחר קבלת האישור ייקבע מועד להסדרת הגט והכתובה.

מותר לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום א' בשבט התשע"ח (17/01/2018).

הרב דניאל כ"ץ

הרב שמעון לביא

הרב ישי בוכריס